

УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: ДОСВІД СЛОВАЧЧИНИ

Постановка проблеми. Ліквідність банківської системи є її якісним динамічним станом, який забезпечує своєчасність, повноту і безперервність виконання усіх грошових зобов'язань банківської системи та достатність коштів відповідно до потреб розвитку економіки. Підтримання оптимального рівня вільної ліквідності банків є одним з найважливіших факторів, який впливає на розвиток банківської системи, стабільність національної грошової одиниці та інфляційні процеси в країні. З огляду на це управління ліквідністю банківської системи визначене серед пріоритетних завдань центральних банків кожної країни.

Зазначимо, що у здійсненні цього процесу спостерігається загальносвітова тенденція удосконалення інструментарію регулювання ліквідності банківської системи та грошово-кредитного ринку в цілому в напрямі їх аналогізації з інструментами, ефективність яких доведена досвідом багатьох країн світу. За таких умов корисним буде вивчення зарубіжної практики управління банківською ліквідністю на макрорівні, узагальнення особливостей у застосуванні інструментарію грошово-кредитної політики і визначення перспектив використання цього досвіду в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Висвітленню різних питань зарубіжного досвіду реалізації грошово-кредитної політики присвячені праці багатьох вчених і практиків, зокрема, О.В. Арсенюка, О.І. Кіреєва, В.В. Крилової, А.М. Мороза, М.Ф. Пуховкіної, М.І. Савлука, О.І. Петрика [1, 2, 5, 6]. Проте малодослідженим залишається досвід зарубіжних країн, наприклад Словаччини, сучасна ситуація в якій, як і в Україні, характеризується надлишковою ліквідністю і одночасно позитивними здобутками у розв'язанні цієї проблеми.

Метою цієї статті є висвітлення досвіду монетарного регулювання у Словаччині та визначення перспектив використання його кращих практичних аспектів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сучасна структура банківської системи Словаччини характеризується значною присутністю іноземного капіталу: з 24 банків немає жодного із 100-процентним словацьким капіталом. У становленні та розвитку сучасної монетарної політики Національного банку Словаччини умовно можна виділити два етапи [3]. Перший, початковий етап (1993-1999 рр.), характеризується використанням успадкованої від колишнього Державного банку Чехословаччини політики, що ґрунтувалася на фіксованому обмінному курсі, а з 1998 р. – режимом керованого плавання

валютного курсу та комбінацією прямих (кредитні ліміти, цільове рефінансування для кредитування окремих галузей) та непрямих інструментів.

В аспекті досліджуваного досвіду управління ліквідністю банківської системи особливо цікавим є другий етап (з 2000 р. – до цього часу) розвитку грошово-кредитної політики в Словаччині. Він характеризується кардинальними змінами в підходах щодо управління грошово-кредитним ринком і використання інструментарію монетарної політики. Ці зміни дозволили здійснити перехід на основі впровадження передового світового досвіду від кількісного управління грошово-кредитним ринком до управління через відсоткові ставки.

Зміни в грошово-кредитній політиці полягали, по-перше, у запровадженні у 2005 р. режиму таргетування інфляції, по-друге, в переході від керовано-плаваючого валютного курсу з прив'язкою до євро (який підтримувався з 1998 р. до листопада 2005 р.) до курсового режиму ЕРМ 2. Перехід до ЕРМ 2 був пов'язаний з тим, що режим керованого плавання валютного курсу перестав відповідати потребам словацької економіки, оскільки в умовах ревальвації крони зростала потреба у валютних інтервенціях (купівлі євро) Національного банку Словаччини, що відповідно позначалося на зростанні грошової маси в національній валюті та обсягів стерилізаційних операцій. Крім того, перехід до зазначеного режиму був пов'язаний із наміченою перспективою вступу Словаччини до Європейського Союзу. Одна з вимог вступу до ЄС полягає у підтриманні стабільності обмінного курсу протягом 2 років у режимі ЕРМ 2. Стабільність обмінного курсу означає наявність невеликої волатильності щодо центрального паритету та відсутність процесів девальвації. Сучасна курсова динаміка характеризується тенденцією до ревальвації національної валюти. Проте політика щодо посилення курсу крони не викликає особливих нарікань у експортерів, оскільки тренд щодо зростання їх продуктивності більший ніж тренд ревальвації курсу.

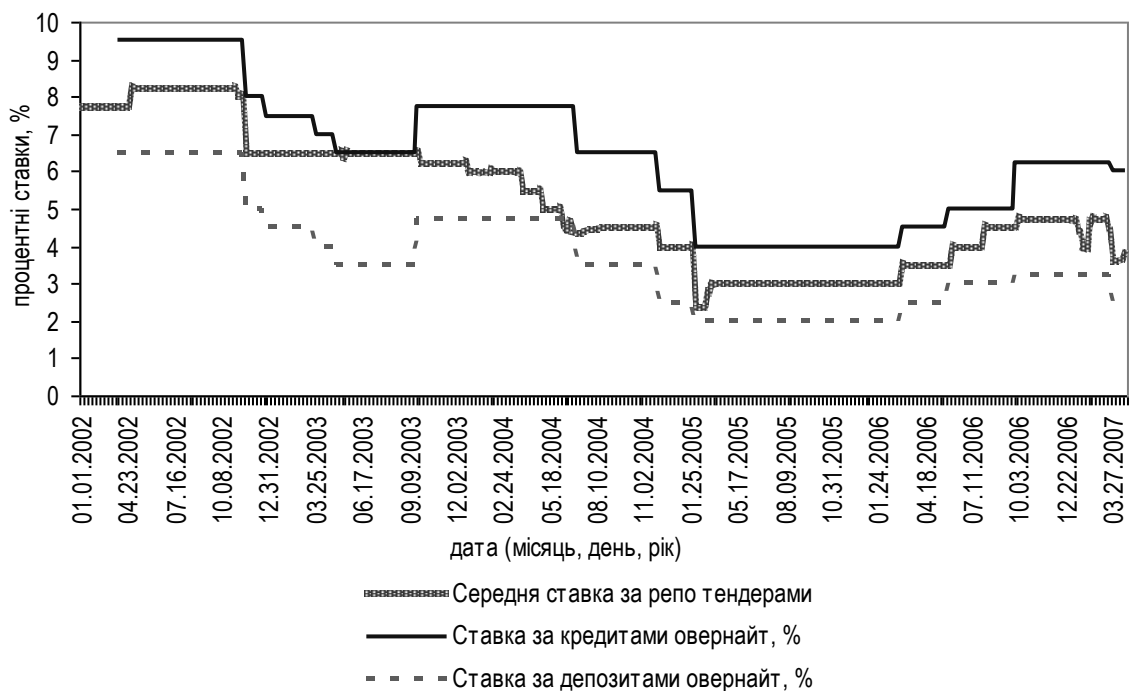
По-третє, прогресивні зміни стосувалися удосконалення інструментарію грошово-кредитної політики. Він був впроваджений із досвіду Бундесбанку, який вважається взірцем для європейської банківської системи. Використання інструментів грошово-кредитної політики центральним банком Словаччини ґрунтуються на двох засадах проведення монетарних операцій в європейській практиці.

Першою засадою є постійно діючі інструменти (Standing Facilities) – депозитні та кредитні операції овернайт. Проведення цих операцій на щоденній основі дозволяє підвищити якість управління ліквідністю завдяки розміщенню депозитів або отриманню кредитів від центральних банків без впливу на поточну динаміку відсоткових ставок. Депозитні та кредитні операції овернайт проводяться за ініціативою банків за принципом необмеженого доступу зі строком виконання один день та за визначеною відсотковою ставкою. Кредити овернайт надаються банкам під забезпечення цінних паперів (казначейські векселі Національного банку Словаччини,

облігації внутрішньої державної позики, урядові облігації). Банки можуть розмістити свої вільні кошти в центральному банку на депозити овернайт в обмін на казначейські векселі Національного банку Словаччини. Відсоткові ставки за кредитами та депозитами овернайт утворюють коридор, у межах якого утримуються ставки на міжбанківському ринку. Значення цього коридору становило на момент запровадження постійно діючих інструментів – 4 %, нині з метою підвищення ефективності процентної політики в регулюванні грошово-кредитного ринку його звужено до 3 % (рис. 1). Проте, як бачимо з рисунка, процентну політику Національного банку Словаччини не можна визнати достатньо ефективною через значну волатильність офіційних відсоткових ставок і несиметричність щодо основної ставки (за репонтендерами) верхньої та нижньої межі процентного коридору, який утворюється відсотковими ставками за постійно діючими інструментами (депозити та кредити овернайт).

Особливістю практики грошово-кредитного регулювання в Словаччині є те, що ставкою – орієнтиром на міжбанківському ринку – для центрального банку є одномісячна (інколи трьохмісячна) ставка, а не ставка овернайт, як це прийнято в практиці Європейського центрального банку.

Другою основою монетарних операцій є регулярні щотижневі репонтендери з 14-денною строковістю виконання зобов'язань, запроваджених з метою досягнення більшої прогнозованості та прозорості діяльності центрального банку та завдяки цьому стабілізації міжбанківського грошового ринку. Щотижневі репонтендери як основний інструмент грошово-кредитної політики Центрального банку Словаччини підтримуються обома можливостями забезпечення ліквідності в банківському секторі: рефінансуванням і стерилізацією. Репонтендери проводяться за аукціонами американського типу, на яких обсяги операцій не визначаються, а відсоткова ставка є граничною (лімітною). Забезпеченням проведення цих операцій слугують казначейські векселі Національного банку Словаччини.

**Рис. 1. Динаміка основних відсоткових ставок
Національного банку Словаччини в 2002-2007 рр.**

Джерело: побудовано за даними Офіційного сайту Національного банку Словаччини [4].

Нині Національним банком Словаччини проводяться лише стерилізаційні репо-тендери, відсоткова ставка за якими визначена ключовою офіційною ставкою центрального банку. Як показує практика застосування цього інструмента монетарної політики Національного банку Словаччини (обсягів та відсоткової ставки), найбільш чутливими є двотижневі та тижневі ставки на грошовому ринку.

Для регулювання грошово-кредитного ринку Національний банк Словаччини здійснює також трансакції “аутрайт” у формі купівлі-продажу цінних паперів та емісію казначейських векселів (цінних паперів власного боргу). Емісія казначейських векселів Національного банку Словаччини використовується для відкриття ліквідності з банківського сектора на тривалий термін. Операції з казначейськими векселями проводяться нерегулярно, за типом американських аукціонів, при цьому відсоткова ставка центральним банком не обмежується, і обсяги операцій не визначаються, тобто встановлюються за кон’юнктурою грошово-кредитного ринку. Терміни погашення казначейських векселів не стандартизуються і, як правило, становлять 3 місяці.

Крім наведених інструментів, Національний банк Словаччини має можливість оперативного регулювання ліквідності шляхом проведення швидких тендерів, які дозволяють оперативно реагувати на поточну ситуацію на грошово-кредитному ринку. Термін їх виконання – до настання найближчого стандартного тендера. Зазначений інструмент є інструментом вибіркової дії – він спрямований на сім основних банків-орієнтирів. Проте, незважаючи на наявність швидких тендерів серед інструментарію

регулювання ліквідності, на практиці центральним банком він не використовувався жодного разу.

Система інструментарію, що застосовується Національним банком Словаччини, доповнюється також внутрішньоденними кредитами. Вони надаються неодноразово протягом операційного дня під забезпечення цінними паперами на безоплатній основі. Такі кредити поширені в практиці центральних банків багатьох країн, наприклад, їх використовує Європейський центральний банк і Центральний банк Російської Федерації. Внутрішньоденні кредити спрямовані на виконання функції підтримання функціонування платіжної системи країни. Цей вид кредиту вважається немонетарною операцією, а в разі його неповернення протягом дня, він автоматично переводиться в кредит овернайт із відповідною оплатою, проте без застосування штрафних санкцій.

Від часу свого заснування Національний банк Словаччини використовує серед інших монетарних інструментів також обов'язкові мінімальні резерви. На сьогодні банки, філії іноземних банків і будівельні ощадні банки зобов'язані створювати резерви в розмірі 2 % від строкових депозитів і депозитів до запитання у словацьких кронах та іноземних валютах, емітованих облігацій, векселів та інших зобов'язань, а також депозитів іноземних банків у кронах та іноземних валютах. Обов'язкові мінімальні резервні вимоги як інструмент грошово-кредитної політики використовуються на платній основі. Вони обліковуються на рахунках грошових резервів у Національному банку Словаччини, відсоткова ставка за якими фіксована і становить 1,5 % від усередненої суми мінімальних резервних вимог.

Механізм застосування мінімальних резервних вимог дещо відрізняється від практики застосування цього інструменту в Європейському центральному банку. Так, норматив, встановлений Європейським центральним банком, становить 2 %, базою розрахунку є депозити овернайт, депозити до 2 років, боргові цінні папери з терміном погашення до 2 років, цінні папери грошового ринку. Відсоткова ставка за коштами обов'язкового резервування встановлюється на плаваючій основі і прив'язується до ставки рефінансування за кредитами овернайт.

Зазначимо, що якісні зміни в грошово-кредитній політиці Національного банку Словаччини супроводжувалися комплексними прогресивними загальноекономічними змінами. Вони стосувалися удосконалення бюджетної, податкової політики, проведення пенсійної реформи та реформи державного адміністрування, удосконалення стратегії управління державними фінансами і боргом. На сьогодні у Словаччині, як і в інших країнах з інфляційним таргетуванням, цінова стабільність як складова макроекономічної стабільності визначена спільною метою для грошово-кредитної та фіскальної політики.

У підвищенні ефективності регулювання ліквідності банківської системи важливе місце належало координації грошово-кредитної та монетарної політики. Якщо у 1993-1998 рр. вона характеризувалась неузгодженістю

через експансивну боргову політику, то з 2000 р. державна політика спрямована на стабілізацію макросередовища, обмеження запозичень за кордоном, а, отже, на зменшення впливу на курсову політику та кон'юнктуру на грошово-кредитному ринку. З метою мінімізації прямого впливу на валютний курс та грошову пропозицію було також запроваджено умову необхідності конвертації надходжень в іноземній валюті від приватизації та зовнішніх запозичень у Національному банку Словаччини, тобто поза ринком.

Як відомо, основним з чинників впливу на ліквідність банківської системи є грошові потоки бюджетних коштів через їх важкопрогнозованість. Цікавим у плані розв'язання цієї проблеми є досвід Словаччини. Вплив цього чинника було нівельовано шляхом переведення з Національного банку Словаччини рахунків Міністерства фінансів в управління спеціальної Агенції. Агенція є державною небанківською установою, яка зобов'язалася якісніше і за більшу плату управляти бюджетними коштами. Відсутність основного рахунку Міністерства фінансів у центральному банку розв'язало проблему негативного впливу цього чинника на ліквідність банківської системи. Нині Міністерство фінансів може розміщувати не більше 2 млрд. крон у центральному банку на безвідсотковому рахунку, проте не використовує цю можливість через комерційну недоцільність [3].

Таку модель відносин з урядом Центральний банк Словаччини побудував за прикладом Європейського центрального банку. В інших країнах Єврозони діють свої механізми співпраці з Міністерством фінансів: в одних з них відсутні державні рахунки в центральному банку, в інших – оговорена можливість розміщення певної суми коштів Міністерства фінансів на безвідсотковій чи відсотковій основі.

З огляду на цей позитивний зарубіжний досвід Національному банку України слід розглянути можливість ініціювання його впровадження в Україні. Відсутність Єдиного казначейського рахунку в Національному банку розв'яже проблему негативного впливу цього чинника на ліквідність банківської системи України. Щоправда можливим це є лише у середньостроковій перспективі із посиленням реальної незалежності центрального банку.

Однією з причин, що знижують можливості Національного банку України щодо регулювання грошово-кредитного ринку, у тому числі ліквідності банків, є нерозвиненість ринку цінних паперів, насамперед, державних. З огляду на це корисним, на нашу думку, є досвід Словаччини щодо сприяння розвитку цього ринку на початковому етапі. Зокрема, протягом 1993-2000 рр. у Національному банку Словаччини існувала практика співпраці із сімкою основних банків щодо домовленості про ставку-орієнтир на ринку державних цінних паперів з певною строковістю та обсягами. Строки становили спочатку 7 днів, пізніше – 1, 3 місяці, а в 2000 р. – 12 місяців. З 2000 р. практика котирування державних цінних паперів за домовленістю з банками припинена, проте активно продовжується співпраця Національного банку Словаччини з сімкою банків, що “задають тон” на

грошово-кредитному ринку. Ця співпраця з групою банків маркет-мейкерів (банків-орієнтирів) для основних банків є почесною і полягає в постійних зустрічах (не менше 3 разів на рік), обміні думками та критичними зауваженнями, наданні пропозицій щодо удосконалення грошово-кредитної політики та обговоренні нового інструментарію грошово-кредитної політики. Це свідчить про активну комунікативну політику Центрального банку Словаччини. На сучасному етапі розвитку банківської системи сімка найбільших банків визначає депозитні ставки на міжбанківському ринку, які є орієнтиром для Національного банку Словаччини у визначенні основної депозитної ставки (за депозитними репо-тендерами).

Щодо ситуації з ліквідністю банківської системи, то якщо на початковому етапі проблема її надлишкового рівня була спричинена неузгодженістю бюджетної та грошово-кредитною політикою, значними валютними інтервенціями (купівлею валюти) центрального банку, непередбачуваністю руху коштів на рахунках Міністерства фінансів у центральному банку, то нині причиною надлишкової ліквідності є надходження значних іноземних інвестицій з країн Західної Європи. Завдяки проведенню зваженої грошово-кредитної політики рівень наявної вільної ліквідності банківської системи протягом 2004-2007 рр. не перевищував 3 % від обсягу обов'язкових мінімальних резервних вимог (рис. 2).

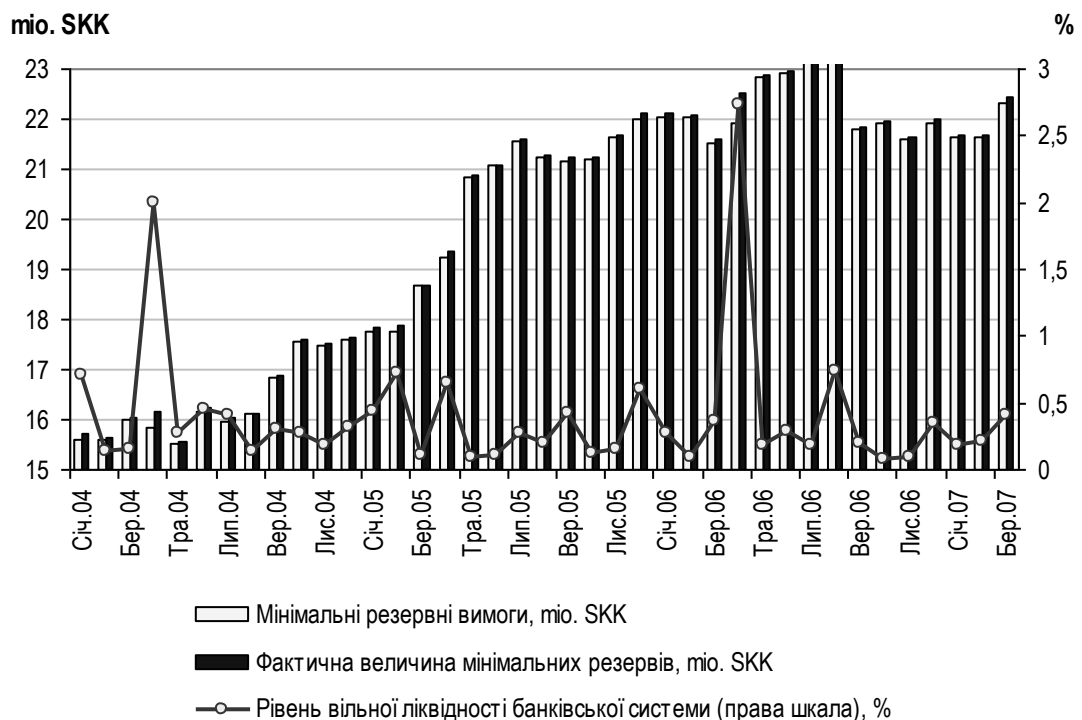

Рис. 2. Динаміка виконання резервних вимог та рівня вільної ліквідності банківської системи Словаччини у 2004-2006 рр.

Примітка: показник вільної ліквідності банківської системи розраховано як процентне співвідношення різниці між фактичним обсягом сформованих резервів і обсягу обов'язкових мінімальних резервів до обсягу мінімальних резервних вимог.

Джерело: розраховано за даними Офіційного сайту Національного банку Словаччини [4].

Висновки. Отже, аналізуючи досвід Національного банку Словаччини щодо регулювання грошово-кредитного ринку, можна зробити висновок, що позитивні його здобутки були забезпечені реалізацією комплексу прогресивних заходів щодо переходу до монетарного режиму таргетування інфляції, запровадження курсового режиму, близького до плаваючого валютного курсу (ЕРМ 2), удосконалення інструментів грошово-кредитної політики в напрямі їх аналогізації із європейськими засадами проведення монетарної політики, удосконалення координації грошово-кредитної та монетарної політики, розвитку фондового ринку, проведення загальноєкономічних реформ тощо.

Список літератури

1. Арсенюк О.В. Підходи до формування стратегії грошово-кредитної політики в Україні: можливість використання досвіду Швейцарії // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (25-26 листопада 2004 р.). – Суми: УАБС, 2004. – 132 с.
 2. Кіреєв О., Крилова В. Світова практика застосування цінних паперів у реалізації грошово-кредитної політики центральних банків // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 3. – С. 20-23.
 3. Матеріали семінару “Здійснення монетарної політики”. Досвід Національного банку Словаччини / Навчальний центр Національного банку України. – 13-15 листопада. – 2006.
 4. Офіційний сайт Національного банку Словаччини // <http://www.nbs.sk>.
 5. Петрик О.І. Цілі та основні режими сучасної монетарної політики // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 6. – С. 6-13.
 6. Центральний банк та грошово-кредитна політика: Підручник / Кол. авт.: А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.
- Отримано 15.05.2007

Сомик А.В. Управління ліквідністю банківської системи: досвід Словаччини [Текст] // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць.- Суми: УАБС НБУ, 2007. - Вип. 20.- С. 296-304.